

Odevzdáno v písemné formě:
Vloženo do Isu: 18.5.2005

Masarykova univerzita v Brně
Filosofická fakulta
Katedra Religionistiky

Seminární práce ze Křesťanství II

Téma č.31

*Vztah katolické církve k totalitárním režimům 20. století
(Vývoj katolické církve v Československu po r. 1948)*

Zadavatel SP: PhDr. David Václavík, Ph.D.

Zpracovatel SP: Lukáš Obšasník

(Religionistika- III. Roč)

Jaro 2005

Obsah:

Obsah.....	1
Úvod.....	2
Situace v poválečném Československu.....	3-4
Vztah státu a katolické církve po roce 1948.....	4-5
Výsledky proticírkevního tažení.....	5-6
Číhošťský zázrak.....	6-7
Závěr.....	8
Poznámky.....	9-10
Bibliografie.....	11

Úvod:

Ve své seminární práci z křesťanství II, jsem za téma zvolil : „Vývoj katolické církve v Československu po r. 1948.“

Předmětem mého zkoumání bude především vztah katolické církve a československého státu, po 2. světové válce a následující vývoj. Tuto problematiku bude nutné popsat, rozebrat z hlediska historického vývoje, zařadit a definovat některé základní pojmy.

Mým cílem v seminární do předmětu křesťanství II je tedy zmapovat jak politicko – sociální situaci poválečných let v Československu, tak historický vývoj katolické církve a vztahy mezi tehdejší státní mocí a katolickou církví . Ve své práci se pokusím zaměřit především na období bezprostředně po 2. světové válce, tedy situaci 50. a 60. let v Československu.

Mým úkolem bude též přiblížit významné události, které by neměly být v dnešní době zapomenuty. Jako typické, ve své práci uvedu i konkrétní známé případy perzekucí z 50. let, související s vývojem katolické církve po 2. světové válce. Mým úkolem bude tedy objektivně zmapovat vybrané období a danou problematiku .

Jako metodu práce zvolím komparaci několika zdrojů, tzn. dostupné odborné literatury, a internetových stránek. Z důvodu proniknutí do problematiky nesmím samozřejmě opomenout se důkladně seznámit s historickými materiály a daty.

Situace v poválečném Československu

25. února 1948 dochází k významné změně na politické scéně v tehdejší poválečném Československu. Tím začíná další období totality. Komunistická strana převzala vedení státu. Hned po uchopení moci ve státě přistoupili komunisté k budování totalitního politického systému. Zákonodárné orgány a vládní instituce se staly pouhými vykonavateli stranických příkazů. Na všech úrovních politického, hospodářského i kulturního života probíhaly čistky. Na různé projevy nespokojenosti obyvatel s vytvářejícím se totalitním státem reagovali komunisté vyhlášením „ostrého kursu proti reakci“, jehož výrazem se stal především Zákon na ochranu lidově demokratické republiky z 6. října 1948 č. 231/1948 Sb. Pro nepohodlné osoby byly zřizovány tábory nucené práce podle Zákonu o táborech nucené práce z 25. října 1948 č. 247/1948 Sb. Nejprve se režim obracel proti příslušníkům nekomunistických stran, nekomunistického odboje za druhé světové války a vojákům ze zahraničních jednotek na Západě. Hned po únoru 1948 začala komunistická moc organizovat velké politické procesy. Hlavní vlna těchto procesů, které vydatně pomáhali organizovat sovětsí poradci, proběhla v letech 1949 – 1953.

V roce 1953 propukla v celém sovětském bloku a ve všech jeho zemích společenská krize. Příčinou této krize byly především zahraničně velmocenské vojenské plány SSSR a projekty rychlé industrializace, které přivedly ekonomiky jednotlivých zemí na pokraj zhroutení. K rozšíření krize přispěla též smrt J. V. Stalina (5. března 1953). Českoslovenští komunisté si nechtěli tuto krizi vůbec připustit. Teprve na nátlak Moskvy v červenci 1953 vyhlásil nový prezident Antonín Zápotocký tzv. „nový politický kurs.“ Pouze minimálně se však zmírnila represivní opatření, např. začalo se s rušením táborů nucených prací, vojenských pomocných technických praporů, byla ustavena komise pro přešetření politických procesů atd. Druhá vlna společenské krize proběhla v letech 1956 až 1957 a vyvolala ji Chruščovova kritika kultu osobnosti na XX. sjezdu KSSS v únoru roku 1956. Diskuse o potřebných změnách se v Československu na jaře roku 1956 rozběhla i mimo rámec komunistické strany. Alespoň přechodně se mírně uvolnil mocenský monopol komunistické strany a oslabil absolutní kontrolu moci nad společenskými institucemi. Rozšířil se tak prostor pro

jejich aktivitu a velmi omezené možnosti pro dosud zakazované činnosti. Po tomto kratičkém uvolnění státní moc od léta 1956 vyvíjela opětovnou snahu po důsledné kontrole kultury a ideologie.

Vztah státu a katolické církve po roce 1948

Zvláštní pozornost byla věnována katolické církvi, kterou komunisté považovali za nejnebezpečnějšího protivníka. Komunisté již od samého počátku totiž usilovali o přeměnu církve v poslušný nástroj moci. Především katolická církev byla komunisty chápána ne jako kulturně sociální instituce, ale jako politická síla. Proto proti ní používali stejných metod a prostředků jako k tzv. politické reakci.

Církevní politika komunistů po únoru 1948 prošla dvěma etapami. V první etapě v letech 1948 až 1953 převažoval mocenskopolitický boj s církví. Druhou etapu od roku 1953 charakterizoval zápas o příznivce a tažení proti náboženství jako světovému názoru. V první fázi proticírkevního boje byl v poměru komunistů k katolické církvi dvojnásobný záměr: 1) odpoutat církve od Vatikánu a 2) plně ji podřídit své moci.

Výsledkem tohoto úsilí měla být „národní církev.“ Komunisté se zpočátku snažili podřídit si církve prostřednictvím dohody s hierarchií. Když však neuspěli, rozhodli se v dubnu 1949 dosáhnout svého cíle mocensko-politickými prostředky. Chtěli hlavně omezit a poté úplně vyloučit vliv církve z veřejného života. Začalo tak tvrdé tažení proti církvi, série krutých zákroků, nejrůznější formy perzekuce a pokusy o rozvrácení církve.

Snahou komunistů bylo oslabit autoritu jednotlivých biskupů a izolovat je od kněží a laiků. K tomuto cíli směřovaly zákazy církevního tisku¹⁾, včetně diecézních oběžníků na podzim roku 1948, které v Čechách nahradily státem kontrolované Katolické noviny. Stejnému účelu měla sloužit státem řízená Katolické akce, ustavená na shromáždění v pražském Obecním domě dne 10. června 1949, která však brzy ztroskotala na neústupnosti biskupů a Vatikánu. V rámci tzv. Akce K došlo v dubnu 1950 k likvidaci mužských řeholních řádů, jejichž příslušníci byly převezeni do internačních nebo centralizačních klášterů. Během celé doby docházelo k internaci nepohodlných biskupů, kněží i laiků. Byly také zinscenovány mnohé církevní procesy.

Po pokusu rozdělit církev pomocí tzv. Katolické akce²⁾, která by uvnitř katolické církve jednala podle přání stranických orgánů. V červenci 1950 proto tzv. skupina „pokrokových katolíků“. což byli kněží spolupracující s komunistickou mocí, na konferenci na Velehradě založili Velehradský výbor katolického duchovenstva. Po určité stagnaci činnosti tohoto výboru vznikaly s podporou státní moci v létě 1951 po celé zemi diecézní a vikariátní Mírové výbory katolického duchovenstva. Na prvním celostátním sjezdu katolického duchovenstva 27. září 1951 v Praze se ustavil celostátní výbor Mírového hnutí katolického duchovenstva (MHKD) v čele s exkomunikovaným knězem a ministrem zdravotnictví Josefem Plojharem. Mírové hnutí katolického duchovenstva mělo sice výbory a sekretariáty, ale záměrně zůstávalo hnutím bez pevné členské základny. Formálně k němu patřili, ať chtěli nebo nechtěli, všichni katoličtí kněží v republice. Tak to alespoň chápali ti, kteří vydávali jménem duchovenstva a všeho katolického lidu různá politická prohlášení. MHKD prakticky zaniklo rezignací českého vedení hnutí na zasedání rozšířeného předsednictva 21. března 1968 v období tzv. Pražského jara.

Výsledky proticírkevního tažení

Tažení proti církvím se v letech 1950 – 1952 časově shodovalo s vystupňováním politické a občanské perzekuce vůbec. Komunisté byli na rozhraní let 1952 – 1953 přesvědčeni, že problém katolické církve je z mocenskopolitického hlediska vyřešen. Státní úřad pro věci církevní, který byl zřízen v roce 1949 k dohledu nad církvemi, od roku 1953 ztrácel na důležitosti. V roce 1956 byl nakonec zrušen a jeho agenda převedena pod ministerstvo školství a kultury. Vedoucí funkcionáři KSČ si však uvědomovali, že většinu římskokatolických duchovních a hluboce věřících nezískali pro aktivní podporu své politiky. Smířili se s tím, že většinu kněží nelze získat, lze je však ukáznit. Mnohem více si tvůrci církevní politiky slibovali od získávání věřících. Tak na od podzimu 1952 vznikla druhá etapa proticírkevního boje tzv. zápas o věřící - tj. boj proti náboženským přežitkům a ateistická propaganda. Do této fáze krátce zasáhla i společenská krize v letech 1953 – 1956. Částečné zmírnění dosavadního ostrého postoje k jednotlivým společenským skupinám v průběhu krize se týkalo také

vztahu k církvím. Vzestup aktivity církví v druhé fázi společenské krize na jaře roku 1956 však naopak zostřil napětí mezi nimi a státem. Církev usilovala především o větší autonomii a v jejich činnosti je povzbuzovaly mezinárodní vlivy, které v této době pronikaly snadněji než dříve. Výsledkem tohoto vývoje byla skutečnost, že státní kontrola nad církvemi byla během roku 1957 obnovena.

Zápas o věřící hluboce ovlivnil poměr všech církví k režimu. Už nešlo pouze o mocenskopolitický zápas s katolickou církví, ale tažení proti mířilo proti všem církvím bez výjimky, tedy proti celému náboženství.

Číhošťský zázrak

Jak již bylo řečeno, režim stupňoval útoky proti církevním představitelům a hledal vhodné záminky k jejich likvidaci. Jednou z nejznámějších proticírkevních akcí je bezesporu tzv. „Číhošťský zázrak.“

Na třetí adventní neděli 11. prosince 1949 se v malé vesničce Číhošti u Ledče nad Sázavou při kázání zřetelně vychýlil kříž na hlavním oltáři. Zdejší duchovní správce Josef Toufar, který sloužil mši byl na tento neobvyklý úkaz upozorněn věřícími, avšak se snažil své farníky uklidnit. Avšak zpráva se brzy roznesla, a z malého vesnického kostelíka se stalo poutní místo. Sjížděli se tam lidé ze širokého okolí. Tyto skutečnosti nemohly nechat zůstat chladnými tehdejší představitel komunistického režimu.

Již 9.ledna 1950 se dostavil do číhošťské fary, strážmistr SNB Antonín Goldbricht z Ledče nad Sázavou. Byl přijat Toufarem, který jej zavedl do kostela a ukázal inkriminovaný kříž. Goldbricht si vše dokonale prohlédl a nezjistil nic, co by způsobilo pohyb kříže. Dále vyslechl několik svědků, kteří shodně vypovídali o pohybu kříže a zcela vyloučili možnost, že by s ním farář mohl jakýmkoli způsobem manipulovat. O této skutečnosti sepsal podrobné hlášení ze dne 10.ledna 1950. O tuto událost se však začal zajímat dokonce i Klement Gottwald pověřil svého zete vyšetřením tohoto případu a následného propagandistického využití. 28.ledna 1950 přijeli pracovníci útvaru 701 A StB do Číhoště na faru. Zde se vydávali za novináře cizí tiskové agentury a požádali Toufara, aby jim ukázal kostel. Když farář vyšel před faru byl násilím vtažen do auta a odvezen do Valtic u Jičína.

Zde byl vystaven krutým výslechům, které vedl vyšetřovatel Ladislav Mácha. Přesto z něho nemohl dostat doznání o podvodné manipulaci s křížem. Proto poslal velitel StB Závodský své podřízené Josefa Čecha a A. Máchu³⁾ s písemným rozkazem :

“Dosáhnout doznání za každou cenu .“

Mácha s Čechem podrobili Toufara krutému výslechu. Teprve 22. února podepsal kněz protokol s přiznáním, že pomocí provázků manipuloval s křížem, zároveň byl vypracován dodatek kde stvrzoval, že proti němu nebylo použito fyzického násilí.

O den později 23. února byl odvezen do Číhoště, kde měla proběhnout rekonstrukce. Avšak během natáčení se Toufar⁴⁾ zhroutil a musel být odvezen do nemocnice. Byl okamžitě operován, přesto 25. února 1950 zemřel na zánět pobřišnice.

Závěr:

Ve své seminární práci do předmětu Křesťanství II jsem zpracoval téma týkající se vývoje katolické církve v poválečném Československu, a vztah ke státnímu zřízení ovládaného komunistickou stranou. Ve své práci jsem jako metodu použil komparaci dostupných odborných materiálů.

Po převzetí moci komunistickou stranou v roce 1948 nastalo období 40. let totality. Společensko-politická situace v 50. letech příliš nepřála respektive téměř vůbec nedovolovala, jakýkoliv rozvoj katolické církve. Touha po moci dovedla tehdejší státní moc až k nutnosti používat represivních opatření vůči jakýmkoliv skupinám, ve kterých viděla potenciálního nepřítele. Toto se týkalo v podstatě kohokoliv „nekomunistického.“ Politické procesy 50. let byli častým jevem, jednalo se o vykonstruované případy hojně užívané k propagandistickým účelům. Typickým a konkrétním příkladem je tzv. Číhošťský zázrak, tedy vykonstruovaný proces s farářem Toufarem v roce 1950.

V poválečném Československu byla tedy snaha o naprosté rozvrácení a vymýcení náboženství v jakékoliv formě a jakýmkoliv prostředky. Což se samozřejmě velice dotklo i vývoje katolické církve, která tak byla nucena v tomto období pouze přežívat pod nátlakem totalitárního režimu.

Poznámky:

1)

Již 27. února tj. dva dny po převzetí moci zastavili komunisté vydávání většiny katolických periodik. Jako důvod byl uveden "nedostatek papíru".

Místo tří katolických týdeníků

- **KATOLÍK** (náklad 30 000 výtisků)
- **NEDĚLE** (náklad 120 000 výtisků)
- **ROZSÉVAČ** (náklad 120 000 výtisků)

2)

KATOLICKÁ AKCE

10.června 1949 v Obecním domě v Praze. účastnilo se asi 67 tzv. "vlasteneckých kněží" a blíže neurčený počet laiků, do čela výboru byli postaveni laici:

- předseda: dramaturg Ferdinand Pujman (manžel Marie Pujmanové)
- generální sekretář: slovenský poslanec Terek
- Výbor: Niedeke, dr.Prokeš, dr.Polanský

3)

L. Mácha byl v roce 1963 potrestán stranickou důtkou za mučení a propuštěn z ministerstva vnitra, v roce 1968 byl vzat do vazby pro podezření ze spáchání vraždy a zneužití veřejného činitele. Soud v Příbrami mu však vraždu neprokázal a zneužití bylo promlčeno.

V roce 1998 Obvodní soud pro Prahu 6 jej uznal vinným ze zneužití úřední moci a těžkého poškození na těle a odsoudil jej na pět let nepodmíněně. O rok později mu městský soud v Praze snížil trest na dva roky nepodmíněně. Ostatní aktéři buď již zemřeli či nebyli dosud potrestáni.

4)

JOSEF TOUFAR

*14. 2. 1902 Arnolec (okr. Jihlava) †25. 2. 1950 Praha

český římskokatolický kněz Původním povoláním truhlář, na kněze vysvěcen ve věku 38 let.

1940-48

farář v Zahradkách,

1948-50

farář v Čihošti,

1950

obviněn ze zinscenování tzv. čihoštského zázraku k němuž došlo 11.12.1949 v tamějším kostele během mše.

28.1.1950

zatčen, odvečen do věznice ve Valdicích, kde mučením nucen k doznání údajného podvodu.

25.2.1950

V kritickém zdravotním stavu, způsobeném mučením, byl převezen do pražského státního sanatoria, kde vzápětí zemřel.

Bibliografie:

Použitá literatura:

- 1) **Jan, Libor**(editor) – **České církevní dějiny ve druhé polovině 20. století :**
sborník

příspěvků ze sekce církevních dějin

Brno : 2000

- 2) **Ondřej, Liška-Církev v podzemí**

Brno : SURSUM, 1999

- 3) **Kolektiv autorů - Církevní procesy padesátých let**

: Karmelitánské nakladatelství, 2002

Použité internetové odkazy:

<http://www.totalita.cz/>

<http://www.getsemany.cz/> - Getsemany : Křesťanský časopis